

Έκταση: 778 χλμ. **Κάτοικοι:** 42.000 [2011: 41.170] **Πρωτεύουσα:** Βαθύ Σάμου

Ο νομός διαιρείται σε δύο επαρχίες, της Σάμου που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί και τη νησίδα Σαμιοπούλα. Και της Ικαρίας όπου ανήκουν το νησιωτικό σύμπλεγμα των Φούρνων, η Θύμαινα, ο Άγιος Μηνάς, το Θυμαϊνονήσι, το Αλατσονήσι, το Μακρονήσι και έξι μικρότερες βραχονησίδες. Ο πληθυσμός είναι ως επί το πλείστον αγροτικός και ασχολείται με την καλλιέργεια του αμπελιού και της ελιάς. Οι αμπελώνες ευδοκιμούν κυρίως στο βόρειο τμήμα της Σάμου και στην Ικαρία. Είναι κυρίως οινάμπελοι και δίνουν τα μοσχάτα σταφύλια από τα οποία παράγεται το παγκόσμιας φήμης σαμιώτικο κρασί. Η κτηνοτροφία περιορίζεται κυρίως στην εκτροφή αιγοπροβάτων. Δάση, πεύκων ιδιαίτερα, φυτρώνουν παντού. Τα τελευταία χρόνια έχουν επανειλημμένα πληγεί από πυρκαγιές που προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές εξαιτίας και των ισχυρών ανέμων στην περιοχή. Στο υπέδαφος του νομού υπάρχουν αμιάντος, γαληνίτης και σμύριδα.

Εξαιρετικά αναπτυγμένος είναι ο τουρισμός. Σ' αυτό συντείνουν οι μεγάλες αμμουδιές, οι καθαρές θάλασσες, οι παραδοσιακοί οικισμοί, αλλά και η υποδομή που δημιουργήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες.

Η ιστορία του νομού

Η επαναστάτρια του Ολύμπου:

Γέννημα θρέμμα της Σάμου, η θεά Ήρα είναι αποκλειστικό δημιούργημα της ελληνικής μυθοπλαστικής φαντασίας και απηχεί τον ατίθασο χαρακτήρα της γυναίκας στην πρώιμη εποχή. Γεννήθηκε και ανατράφηκε στην περιοχή όπου κτίστηκε το μεγαλοπρεπές Ηραίο και λουζόταν στον ποταμό Παρθένο που αργότερα μετονομάστηκε σε Ίμβρασο. Ισότιμο μέλος

της θεϊκής οικογένειας, προστάτισσα του γάμου και του έγγαμου βίου, αμφισβητεί την αντρική πρωτοκαθεδρία αλλά, δυστυχώς γι' αυτήν και για τις γυναίκες, ακόμη και η μυθολογία είναι έργο ανδρών. Αρκεί ένας καλός λόγος ή ένα χάδι του Δία για να την υποτάξει και να την κάνει να συγχωρήσει τις «φυσιολογικές» απιστίες του αρχηγού των θεών. Οπότε μονιασμένο το ζευγάρι οδηγείται στο συζυγικό κρεβάτι.

Η Ήρα προστάτευε τις γυναίκες σε όλες της φάσεις της ζωής τους: Ως έφηβες και παρθένες, ως παντρεμένες και ως χήρες. Και φρόντιζε για την ευτυχία του έγγαμου βίου. Η ίδια ανέλαβε να αναθρέψει τη Θέτιδα, την οποία προστάτευσε κι από την ερωτική επιθυμία του Δία παντρεύοντάς την με τον Πηλέα. Λένε πως η θεά ανάθρεψε και τη Λερναία Ύδρα, το λιοντάρι της Νεμέας και τον δράκο που φύλαγε τα χρυσά μήλα των Εσπερίδων, θύματα όλοι του ήρωα Ηρακλή.

Αυτόν τον Ηρακλή η θεά είναι γνωστό πως τον μισούσε. Και υπήρχε μια γραφή που όριζε ότι κανένα παιδί του Δία δεν μπορούσε να αξιωθεί θεϊκές τιμές, αν δε θήλαζε το γάλα της. Ο Ερμής πήρε το μωρό και το τοποθέτησε στο στήθος της Ήρας χωρίς εκείνη να το καταλάβει. Το ένωσε, όταν τα χείλη του Ηρακλή άρχισαν να βυζαίνουν αλλ' ήταν αργά. Τινάχτηκε σκορπίζοντας σταγόνες από το θεϊκό της γάλα στον ουρανό. Έτσι, λένε, σχηματίστηκε ο Γαλαξίας.

Ο θάνατος του Ίκαρου:

Ο βασιλιάς Μίνωας της Κρήτης ήταν ένας από εκείνους που δεν τιμούσε τους ευεργέτες του. Ο πολυμήχανος αρχιτέκτονας Δαίδαλος του είχε κάνει ένα σωρό εξυπηρετήσεις αλλά ο Μίνωας δεν δίστασε να τον φυλακίσει, επειδή έγινε αιτία να γεννηθεί ο Μινώταυρος κι είχε δώσει στην Αριάδνη το νήμα με το οποίο ο Θησέας ξαναβγήκε από τον Λαβύρινθο, όταν σκότωσε το τέρας. Ο Δαίδαλος κι ο γιος του, Ίκαρος, φυλακίστηκαν στον Λαβύρινθο. Κατά μία εκδοχή, μπόρεσε να το σκάσει και με τον γιο του να μπει σε μια βάρκα και ν' ανοιχτεί στο πέλαγος. Ο Ίκαρος όμως παραπάτησε, έπεσε στο νερό και πνίγηκε. Ο Δαίδαλος τον έθαψε στο νησί που ονομάστηκε Ικαρία (και η θάλασσα Ικάριο πέλαγος).

Η πιο δημοφιλής εκδοχή όμως αναφέρει πως ο Δαίδαλος, γνωρίζοντας ότι τον περιμένει η

φυλακή, μάζευε όποια φτερά έβρισκε και τα φύλαγε. Όταν ο Μίνωας τον φυλάκισε, κόλλησε τα φτερά μεταξύ τους με κεριά δημιουργώντας φτερούγες, κόλλησε τις φτερούγες στους ώμους του και στους ώμους του Ίκαρου και οι δυο τους πέταξαν στην ελευθερία, όντας οι πρώτοι θνητοί, που πραγματοποίησαν το προαιώνιο όνειρο του ανθρώπου.

Ο Δαίδαλος πετούσε χαμηλά και ήσυχα αλλά ο νεαρός Ίκαρος είχε ενθουσιαστεί με τα φτερά του, τη μια ανέβαινε στα ύψη, την άλλη βουτούσε χαμηλά. Μάταια του φώναζε ο πατέρας του να είναι πιο προσεκτικός. Ανέβαινε όλο και πιο ψηλά πλησιάζοντας όλο και πιο πολύ τον ήλιο. Οι θερμές ακτίνες έλιωσαν το κεριά που ένωνε τα φτερά στους ώμους του. Έπεσαν. Ο Ίκαρος όχι μόνο δεν μπορούσε πια να πετάξει αλλά βρισκόταν και σε τρομακτικό ύψος πάνω από τη θάλασσα. Βούτηξε στα λιθάρι και πνίγηκε. Το πτώμα του βρήκε αργότερα ο Ηρακλής και το έθαψε. Τη θάλασσα την είπαν Ικάριο πέλαγος. Και το νησί, στ' ανοιχτά του οποίου ο Ίκαρος χάθηκε, το είπαν Ικαρία.

Θλιμμένος ο Δαίδαλος πέταξε ως την Κύμη της Εύβοιας κι από εκεί, με πλοίο, βρέθηκε στην Κάμικο, μια πόλη κοντά στον Ακράγαντα της Σικελίας. Ο Μίνωας έσπευσε ξωπίσω του αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Το όνομα της Σάμου:

Περίπου την ίδια εποχή που ο Δαίδαλος έφυγε από την Κρήτη ή λίγο νωρίτερα πρέπει να γεννήθηκε ο Αγκαίος. Ήταν καρπός του έρωτα της Αστυπάλαιας με τον Ποσειδώνα κι αναφέρεται ως βασιλιάς των Λελέγων, στη Σάμο. Ως λαός, οι Λέλεγες ανήκαν στο λεγόμενο μεσογειακό υπόστρωμα των μη Ινδοευρωπαϊών κατοίκων, αρκετά πριν από την εμφάνιση των ελληνικών φύλων στον Ελλαδικό χώρο. Στα 1600 π.Χ. όμως, υπήρχαν ακόμα νησίδες με αυτόνομους Λέλεγες.

Ο Αγκαίος παντρεύτηκε τη Σαμία, κόρη του ποταμού Μαιάνδρου, με την οποία απέκτησε μια κόρη, την Παρθενόπη, και τέσσερις γιους, τους Ένουδο, Αλιθέρη, Περίλαο και Σάμο, από τον οποίο πήρε το όνομά του το νησί. Όταν έγινε η Αργοναυτική εκστρατεία, ο Αγκαίος ήταν ανάμεσα στους Αργοναύτες. Κι όταν πέθανε ο τιμονιέρης Τίφυς, ανέλαβε αυτός κυβερνήτης της Αργούς.

Αν και κατά βάση ναυτικός, ο Αγκαίος ήταν γνωστός ως καλλιεργητής αμπελιών κι έβγαζε κι αυτός κάποια ποσότητα από το ανά τους αιώνες περίφημο σαμιώτικο κρασί. Κάποτε, όμως, ένας μάντης του προφήτευσε ότι θα πεθάνει πριν να δοκιμάσει το κρασί από τα καινούρια αμπέλια που φύτεψε. Έφτασε η ώρα του τρύγου, έγινε ο μούστος, παρασκευάστηκε το νέο κρασί κι έδωσαν του Αγκαίου να πιει. Αυτός, πριν να φέρει την κούπα στο στόμα του, είπε στον μάντη ότι δεν επαληθεύτηκε η προφητεία του. Εκείνος απάντησε:

«Πολλά μεταξύ πέλει κύλικος και χείλεος άκρου» (πολλά μπορούν να συμβούν ώσπου το ποτήρι να φτάσει στα χείλη).

Εκείνη τη στιγμή, μπήκε ασθμαίνοντας κάποιος κι ανήγγειλε ότι ένας άγριος κάπρος είχε φανεί στα χωράφια και κατέστρεφε τα σπαρτά. Ο Αγκαίος άφησε την κούπα, πήρε τα όπλα του και βγήκε να κυνηγήσει τον κάπρο. Ποτέ δεν ήπια από το καινούριο κρασί καθώς ο κάπρος τον σκότωσε.

Για καιρό, ο Αγκαίος αυτός συγγεόταν με ένα συνονόματό του από την Αρκαδία που μετείχε στην Αργοναυτική εκστρατεία κι αργότερα στο κυνήγι του Καλυδώνιου κάπρου όπου και σκοτώθηκε. Κάποιοι μελετητές δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο και οι δύο μύθοι να είχαν κοινή προέλευση που πιθανολογεί και κοινή καταγωγή των λαών, στων οποίων τις παραδόσεις αναφέρεται η ιστορία αυτή.

Διαφορετική εκδοχή υπήρχε όμως και για τον επώνυμο της Σάμου (την αναφέρει ο Ιάμβλιχος): Ο Αγκαίος ήταν γιος του Δία και κατοικούσε στη Σάμη της Κεφαλονιάς. Ένας χρησμός τον προέτρεψε να πάρει αποίκους από το νησί του, την Αρκαδία, την Αθήνα, την Επίδαυρο και την Χαλκίδα και να αποικίσει το νησί Φύλλιδα ή Μελάμφυλλο. Ο Αγκαίος υπάκουσε στον χρησμό και μετονόμασε το νησί σε Σάμο, για να θυμάται την πατρίδα του. Ο Πυθαγόρας από αυτού τη γενιά έλεγε ότι καταγόταν.

Αίτηση για απελευθέρωση:

Σάμος και Ικαρία ακολούθησαν παράλληλη πορεία μέσα στον χρόνο. Και, συχνά, η Ικαρία ήταν δεμένη στο άρμα της Σάμου. Οι κάτοικοι και των δυο νησιών, γνώρισαν τους ίδιους κατά καιρούς δυνάστες και βρέθηκαν κάτω από τον τουρκικό ζυγό, σχεδόν ταυτόχρονα. Και τα δυο νησιά κέρδισαν την ελευθερία τους στα 1821 αλλά, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το 1830, κατακυρώθηκαν στην Τουρκία ως αντάλλαγμα καθώς στο νεαρό ελληνικό κράτος δόθηκε η Εύβοια. Στα 1912 όμως, τα πράγματα είχαν αλλάξει. Ο ελληνικός στόλος κυριαρχούσε στο Αιγαίο, τα νησιά ελευθερώνονταν το ένα μετά το άλλο και ο υποναύαρχος Π. Κουντουριώτης είχε εγκατασταθεί στη Λήμνο από τις 9 Οκτωβρίου.

Εκεί, μια μέρα είδε έκπληκτος μπροστά του εκπροσώπους της «Ελευθέρης Πολιτείας της Ικαρίας» να του επιδίδουν ψήφισμα των κατοίκων του νησιού. Κήρυσσαν από μόνοι τους την ένωση με την Ελλάδα και ζητούσαν ένα πολεμικό να πάει να τους καταλάβει. Ο υποναύαρχος διέθεσε το αντιτορπιλικό «Θύελλα». Πήγε στην Ικαρία κι αποβίβασε μερικούς ναύτες που την κατέλαβαν και τυπικά. Μετά τη δοξολογία, ο πρόεδρος της προσωρινής διοίκησης Ι. Μαλαχίας έβγαλε τον πανηγυρικό της ημέρας καλώντας τους νησιώτες «να αναδειχθούν άξιοι της ελευθερίας». Έπειτα, όλοι ξαναγύρισαν στις δουλειές τους καθώς Τούρκος είχε από καιρό να φανεί στο νησί.

Πιο πρακτικοί, οι Σαμιώτες αποφάσισαν να δράσουν γι' άλλη μια φορά μόνοι και να μην ενοχλήσουν τον στόλο. Είχαν ελευθερωθεί το 1821 με ήρωα της τότε επανάστασης τον Λυκούργο Λογοθέτη. Είχαν κατακυρωθεί στην Τουρκία μετά την αναγνώριση του ελεύθερου ελληνικού κράτους αλλά δεν το δέχτηκαν. Συνέχισαν να πολεμούν ως το 1834, όταν ο σουλτάνος αναγνώρισε το νησί ως υποτελή ηγεμονία με δική της διοίκηση. Στις αρχές του εικοστού αιώνα, οι Τούρκοι προσπάθησαν να καταργήσουν την αυτονομία των νησιωτών. Μια επανάσταση με αρχηγό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη ξέσπασε στα 1907. Αυτή τη φορά, οι Τούρκοι την έπνιξαν στο αίμα. Ο Σοφούλης καταδικάστηκε σε θάνατο αλλά είχε προλάβει να καταφύγει στην Αθήνα. Τον Αύγουστο του 1912, δυο μήνες πριν να ξεσπάσει ο Βαλκανικός πόλεμος, ξαναβρέθηκε στο νησί κι οργάνωσε νέα επανάσταση. Καταλάγιασε με επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων που εγγυήθηκαν επαναφορά του καθεστώτος του 1834.

Τον Νοέμβριο του 1912 όμως η αυτονομία φαινόταν πια ξεπερασμένη στη Σάμο. Ο Σοφούλης συγκάλεσε την εθνοσυνέλευση του νησιού που κήρυξε την ένωση με την Ελλάδα και εξέλεξε προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον αρχηγό της επανάστασης. Είχε προηγηθεί η Κρήτη που έστειλε τους δικούς της εκπροσώπους στο ελληνικό κοινοβούλιο.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 1.3.2010)